

स्रोतांसि चित्तनद्याः प्रवाहाः त्रीणि शुक्लं हिंसाशून्यधर्मप्रावण्यं कृष्णं हिंसाप्रावण्यं शुक्लकृष्णं हिंसायुक्तप्रवृत्तिधर्मप्रावण्यं चेति एतानियस्मिन् चित्ते विद्यमानानि तिसृभिः प्रनाडीभिः संस्काररूपभिस्त्रिगुणालि
काभिरप्यायते पूर्यते ताश्च तथैव पुनः पुनर्वर्धते ॥ ३ ॥ तत्र त्रीन्गुणान् अव्यक्तावयवभूतान्याख्याति तमइत्यादि अन्योन्यमिथुनत्वं पतीवेदककार्योत्पादनं अन्योन्योपजीवित्वबीजांकुरवत् ॥ ४ ॥ अन्योन्या
श्रयत्वं त्रिदंष्ट्रविष्टं भवत् अन्योन्यानुवर्तित्वं प्रधानगुणभावेन राजभूतवत् अन्योन्यव्यतिषक्तत्वेन ज्ञेयवत् त्रिगुणाः गुणत्रयमयाः पंचार्थावः पंचमहाभूतानि भौतिका निचेत्यर्थः ॥ ५ ॥ मिथुनं मथातीतियोगाद
भिभावं कंतमसउद्रेकं सत्त्वं नश्यतिसत्त्वस्योद्रेके तमः एवं रजसउद्रेके सत्त्वं निवर्तते सत्त्वस्योद्रेके रज इति ज्ञेयं रजस्तमसोस्तु परस्परोद्धीपकत्वान्नान्योन्यमभिभावकत्वं भवतीति तन्मिथुनद्वयनोक्तं ॥ ६ ॥ नियम्यते

त्रीणि स्रोतांसि यान्यस्मिन्नाप्यायते पुनः पुनः ॥ प्रनाड्यस्ति स एवैताः प्रवर्तते गुणात्मिकाः ॥ ३ ॥ तमोरजस्तथासत्त्वं गुणानेतां चक्षते ॥ अन्योन्यमिथुनाः स
र्वे तथा न्योन्यानुजीविनः ॥ ४ ॥ अन्योन्यापाश्रयाश्चापितथान्योन्यानुवर्तितः ॥ अन्योन्यव्यतिषक्ताश्च त्रिगुणाः पंचधा तवः ॥ ५ ॥ तमसो मिथुनं सत्त्वं सत्त्वस्य
मिथुनं रजः ॥ रजसश्चापि सत्त्वं सत्त्वस्य मिथुनं तमः ॥ ६ ॥ नियम्यते तमो यत्र रजस्तत्र प्रवर्तते ॥ नियम्यते रजो यत्र सत्त्वं तत्र प्रवर्तते ॥ ७ ॥ नैशात्मकं तमो
विद्या त्रिगुणं मोहं संज्ञितं ॥ अधर्मलक्षणं चैव नियतं पापकर्मसु ॥ तामं सरूपमेतत्तु दृश्यते चापि संगतं ॥ ८ ॥ प्रकृत्यात्मकमेवाहूरजः पर्यायकारकं ॥ प्रवृत्तं सर्वभूते
षु दृश्यमुत्पत्तिलक्षणं ॥ ९ ॥ प्रकाशं सर्वभूतेषु लाघवं श्रद्धा नता ॥ सात्त्विकं रूपमेवं तु लाघवं साधुसंमितं ॥ १० ॥ एतेषां गुणतत्त्वानि वक्ष्यंते तत्त्वहेतुभिः ॥ समास
व्यासयुक्तानि तत्त्वतस्तानि बोधत ॥ ११ ॥ संमोहो ज्ञानमत्यागः कर्मणामविनिर्णयः ॥ स्वप्नः स्तंभो भयं लोभः स्वतः सुकृतदूषणं ॥ १२ ॥ अस्मृतिश्चाविपाकश्च
नास्ति क्यं भिन्नवृत्तिता ॥ निर्विशेषत्वमंधत्वं जघन्यगुणवृत्तिता ॥ १३ ॥ अकृते कृतमानि त्वमज्ञानमनानिता ॥ अमैत्री विकृताभावो ह्यश्रद्धामूढभावना
॥ १४ ॥ अनार्जवमसंज्ञत्वं कर्मपापमचेतना ॥ गुरुत्वं सन्नभावत्वमवशित्वमवाग्गतिः ॥ १५ ॥

कर्मकर्तारि प्रयोगः तिरोधीयते इत्यर्थः रजसस्तिरोधाने तु तमो न प्रवर्ततेऽपि तु सत्त्वमेव अप्रवृत्तिर्हितमसः कार्यं न तु प्रवृत्तिनिरोध इत्यर्थः ॥ ७ ॥ नैशेति नैशात्मकं अंधकाररूपं त्रिगुणमिति इतरयोरपि विशेषणं त्र
याणामन्योन्यव्यतिषक्तत्वस्योक्तत्वात् ॥ ८ ॥ पर्यायो विपरीत्यं ॥ ९ ॥ लाघवं धर्मज्ञानादिरूपं सौष्ठवं ॥ १० ॥ गुणतत्त्वानि कार्यस्वरूपाणि ॥ ११ ॥ स्वमो निद्रा स्तंभो गर्वः ॥ १२ ॥ भिन्नवृत्तिता शील
भंगः निर्विशेषत्वं युक्तयुक्तपरीक्षाया अभावः अंधत्वं सर्वेषां करणानामयथावत्पत्तिः जघन्यगुणश्चांङ्गालादिघर्षो हिंसत्वाशुचिर्त्वादिः विकृतस्य विविधक्रियारूपस्याभावः अप्रवृत्तिः ॥ १३ ॥ १४ ॥
अचेतना अबोधः गुरुत्वं आलस्यादिना गात्राणां जडत्वं सन्नभावत्वं नष्टमक्तिर्वेदादिषु अवशित्वं अजितेन्द्रियत्वं अवाक्यगतिर्नीचकर्मनुरागः ॥ १५ ॥